

Мова творів Кирила Транквіліона Ставровецького

Тетяна ВИСОЦЬКА

На основі творів Кирила Транквіліона Ставровецького проаналізовано використання сполучників. З'ясовано їхні функції, охарактеризовано спосіб уживання. Простежено, як через призму вибору і ставлення до мови автор послуговується певним мовним обрамленням. Засвідчено взаємодію церковнослов'янської мови з народнорозмовною та з іншими мовами у тогочасний період.

Ключові слова: сполучник, службове слово, функція, складнопідрядне речення, церковнослов'янська мова, семантико-синтаксичні відношення.

В Україні на зламі XVI–XVII ст. ренесансно-реформаційні рухи взаємодіяли з ідеями раннього Просвітництва, що позначилося на політичній, релігійній, культурно-освітній площинах. Зокрема, в літературному житті помітною стала трансформація традиційних середньовічних жанрів, поява нових із характерними рисами мінливості, з примиренням суперечностей, зі здатністю до синтезу, динамізму, і серед цих жанрів основними зразками були проповідь і повчальний трактат¹. Водночас події XVI–XVII ст., із одного боку, «справили далекосяжний і благодійний вплив»² на розвиток української мови (поступ лінгвістичної наукової думки, кодифікація української книжної мови у граматиках і словниках, поширення друкарства), а з іншого – утвердили в письменстві мовно-суспільну

---

¹ В. Кречотень. *Українська книжна поезія середини XVII ст.* // Українська поезія. Середина XVII ст. / упоряд. В. Кречотень, М. Сулима. Київ 1992 (www.litopys.org.ua); Д. Чижевський. *Лекції з історії української літератури* // В. Петров, Д. Чижевський, М. Глобенко, І. Мірчук. *Українська література. Історія української культури*. Мюнхен – Львів 1994, с. 105.

² Ю. Шевельов. *Історична фонологія української мови*. Харків 2002, с. 713.

ерархію, в якій було протиставлено чотири мовні системи: українська (проста), церковнослов'янська, польська та латинська³.

Не відступаючи від «священних» мов, автори барокових творів зверталися до ідеї народності в мові й у мотивах⁴, що було суголосним з європейськими процесами. Усе-таки мова барокових текстів варіювала залежно від жанру, а подекуди й від окремої частини твору.

Питання мови порушували і самі барокові майстри. Вибір між церковнослов'янською як літературною чи простою «людовою» давав, із одного боку, останній право обслуговувати релігійні сфери, бути мовою Святого Письма, відповідати «високому рівню гідності»⁵, а з іншого – призвів до «мовного дуалізму», що згодом відіграє свою «трагічну роль» (за визначенням Є. Маланюка)⁶.

Початками барокової проповіді, яку вважають перехідним жанром між творами красного письменства та науковими працями⁷, є твори Кирила Транквіліона Ставровецького – дидаскала, «проповідника слова Божого», талановитого літературного діяча і мислителя I пол. XVII ст.⁸

Актуальність нашого дослідження зумовлює доволі вузьке коло наукових студій про мову творів К. Т. Ставровецького, а саме аналітики використання в його текстах службових слів – сполучників (С. Маслов, Т. Трофименко, Б. Мелих та ін.)⁹, що становлять частину мовного обрамлення текстів.

У передмовах до проповідей о. Кирило звертав увагу на мову написання творів. Його праці характеризує опозиція світського та сакрального, що

³ І. Фаріон. *Мова – краса і сила: суспільно-креативна роль української мови в XI – середині XIX ст.* Львів 2011, с. 55.

⁴ Д. Чижевський. *Лекції з історії української літератури*, с. 97.

⁵ О. Зелінська. *Українська барокова проповідь: мовний світ і культурні витоки* / відп. ред. М. Плющ. Київ 2013, с. 39.

⁶ Є. Маланюк. *Нариси з історії нашої культури*. Нью Йорк 1954, с. 57.

⁷ Л. Полюга. *Українська абстрактна лексика XIV – першої половини XVII ст.* Київ 1991, с. 143; І. Чепіга. Початки барокового проповідництва в українському письменстві // *Мовознавство* 6 (1996) 25–30.

⁸ Д. Чижевський. *Лекції з історії української літератури*, с. 105; Б. Криса. Кирило Транквіліон Ставровецький: історія творчої особистості // *Українське літературознавство* 77 (2013) 285–296.

⁹ С. Маслов. *Кирилл Транквиллион-Ставровецкий и его литературная деятельность: Опыт историко-литературной монографии*. Київ 1984; Т. Трофименко. Збірка «Перло многоценное» Кирила Транквіліона Ставровецького в контексті барокової культури: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Харків 2003; Б. Мелих. Проповідь Кирила Транквіліона Ставровецького на Благовіщення // *Науковий вісник Ужгород. ун-ту*: Серія: Філологія. Соціальні комунікації, вип. 27. Ужгород 2012, с. 107–110.

накладається на структуру текстів і знаходить свій вияв у мовній тканині, а це свідчить передовсім про пошуки індивідуального стилю письменника¹⁰.

У передмові до *Євангелія учительного* (далі – *ЄУ*)¹¹ Кирило зачепив мовне питання: «Впианостѣи повторє в' тупографіи моеи выдрѣковати казалє(м) не поправою нѣкотори(х) реченій мовы простаго рускаго языка на словенскій преложеніємъ. согласѣвчи оубѣ мовы языка в єдинъ языкъ словенскій в тоиже книзи вездѣ многочастнѣ шѣрѣтѣишисѣ» (*ЄУ*). Вибір мови, без сумніву, засвідчує і ставлення до неї самого автора, а також сприйняття української (простої) та церковнослов'янської за варіант однієї, а не «як цілком окремих кодів»¹². Натомість у творі *Зерцало богословії* (далі – *Зерцало*)¹³ К. Ставровецький виразно вказав на різницю в застосуванні обох мов, залежно від частин твору, і на їхнє призначення: «Вѣдай и то ласкавы(и) чителникѣ дла чоґо покладло(с) в той книзи просты(и) языкъ и словенскіи. а не все попротѣ. Та причина єсть пословенскѣ єд калли слова б(г)ословѣвѣ и доводи писма с(т)го. Я дрѣгоє нѣжъ слова нѣкотори(х) словензкого языкѣ трудныи на простыи языкъ такъже нелицно понатѣи тако то качество або якостѣ попротѣ, и мнвого такovy(х) найдѣтєсѣ. Лєчъ простаковы все криво хотѣ(и) и напротѣйше, а мудрїи и кривоє справити може...» (*Зерцало*). Принцип застосування двомовності виявляємо й у *Перлі многоцінному*. Загалом, антиномія текстів письменника є показовою не лише для нього зосібна, але і для доби бароко загалом¹⁴.

Характеризуючи українські твори XVII ст., Ю. Шевельов зазначив, що бароковий стиль, як і самі автори, «не сприяли появі чистих узірців, писаних виключно однією з обох цих полярних мов. Фактичну справу доводиться мати з неозорою кількістю комбінацій їх обох у різних пропорціях. Якоюсь мірою кожен текст є змішаний і переходовий»¹⁵.

¹⁰ О. Зелінська. Українська барокова проповідь, с. 75.

¹¹ Транквіліон Ставровецький Кирилл. *Вѣдѣ Учительно* (Передмова). Рохманів 1619; Унів, 1696. Зберігається у Відділі рідкісної книги Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника НАН України.

¹² І. Фаріон. Методологія дослідження суспільного статусу руської (української) мови в діяchronії (XIV–XVII ст.) // *Філологічні науки* 5/1 (5) (2014) 82–83.

¹³ *Ся книґа нарицѣема зєрцалом бѣгловіи, избєранна ѿ мнвогихъ книґ бѣгловіиныхъ и трудолобіє» євєстѣвлена єромонаха Кирила Транквѣліона. Почаїв 1618. Зберігається у Відділі рідкісної книги Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника НАН України.*

¹⁴ І. Фаріон. Методологія дослідження суспільного статусу руської (української) мови в діяchronії, с. 82–83.

¹⁵ Ю. Шевельов, аналізуючи мову українських текстів XVI–XVII ст., зазначив, що «українське суспільство знову в цілому погодилося з принципом диглосії». Див.: Ю. Шевельов. *Історична фонологія української мови*, с. 722.

У своїх роботах К. Ставровецький подав зразки наукового стилю і працював як лексикограф. У ЄУ (передмова, Унів) увів покрайні глоси; в Зерцалі запропонував словничок «*лєґиконъ льбо трудныхъ словъ выкладъ*», назвавши його чи не вперше в українському мовознавстві лексиконом¹⁶: «*фазн(с): естетство або прироженн. театрмъ: позоръ або видокъ*» (*Зерцало*). Як бачимо, у тлумаченнях запозик, у скрупульозній увазі до семантики слова «поєднано талант митця з ерудицією вченого»¹⁷, бо Кирило у звертанні до різних реципієнтів добирав таких зрозумілих слів, які би сприяли якомога виразнішому з'ясуванню висловленого. Прикметно, що у пропонуваніх ілюстраціях використано в пояснювально-ототожнювальній функції сполучник «або», властивий живому українському мовленню, а також полонізм *льбо*.

Загалом, головне завдання проповіді – це вплив на слухача, формування його поглядів, міркування, поведінки. Отець Кирило, щоби вразити почуття християнина, «струсити, розбудити його»¹⁸, у творах використовував відповідне мовне обрамлення, що виявляємо в лексичному, морфологічному наповненні, у складних синтаксичних конструкціях та ін.

Даючи практичні настанови, Ставровецький послуговувався комплексом виражальних засобів (складні синтаксичні конструкції, риторичні питання, ланцюгове нанизування речень, звертання, набір відповідних сполучних засобів тощо). У творах Кирила серед складнопідрядних речень широковживаними є підрядні причини, умови, допусту, мети.

Для обґрунтування, уточнення та пояснення норм християнської моралі проповідник Кирило часто використовував складнопідрядні речення з підрядними **причини**, частини яких поєднано сполучниками *бо*, *понеже*, *поневаж*, *що* й ін. У канонічному тексті ЄУ засвідчено український сполучник *бо* та церковнослов'янський *понеже*, натомість у передмові до ЄУ та в *Зерцалі* й *Перлі*¹⁹ – сполучники *поневаж*, *що*, які є рисами живої народної мови. Таке жанрово-стильове розрізнення використання сполучників є прикладом цілеспрямованого вживання.

¹⁶ В. Німчук. *Староукраїнська лексикографія у її зв'язках з російською і білоруською*. Київ 1980, с. 96.

¹⁷ О. Зелінська. Лінгвістична робота над словом у барокових проповідях // *Лексикографічний бюлетень*: Збірник наукових праць / відп. ред. І. Гнатюк. Київ 2009, с. 74–86.

¹⁸ Д. Чижевський. *Лекції з історії української літератури*, с. 97.

¹⁹ *Сїа книга названна Перло Многощѣнноє. Свѣтлаєннѣ Трудомъ Слѣмѣ: прѣзъ Кирила: Транквѣлѣона*. Чернігів 1646. Зберігається у Відділі рідкісної книги Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника НАН України.

В аналізованих реченнях сполучник «бо» займає другу позицію в підрядній частині: «...и вы длѣжнѣ естѣ другъ другѣ нѣмѣ оумывати, свѣрзѣ во дахъ вамъ» (ЄУ, 14, Рохманів); «Всиако пр(о)речество книжноє, не по своемѣ сказанію бываєтъ, не во волю когда бытъ пр(о)речество, но ѿ стго дха просвѣщаємы» (ЄУ, Унів); «Просвѣщайси ... ієр(с)лме; приде во на чта свѣтъ» (Зерцало, 2 р.).

Постпозиція сполучника «бо» свідчить про його походження (від частки бо). Використання «бо» на другому місці в підрядній частині складної конструкції є ознакою тяглости синтаксичних традицій, які фіксують у давньоукраїнських пам'ятках XI ст. і в українських текстах офіційно-ділового стилю XIV–XV ст.²⁰ У сучасній українській мові сполучник «бо» нормативний, натомість його постпозицію розглядають як стилістично марковану. Федір Медведєв писав, що таке «бо» характерне для пісні²¹.

Частовживаний церковнослов'янський сполучник понеже як виразник семантико-синтаксичних відношень причини завжди стоїть на початку підрядної частини (відомий із давньоукраїнських текстів XI ст.: *Ізборник Святослава, Остромирове Євангеліє*²²): «Просто реци в'вєсѣ видимый миръ сей, и в'вѣкъ настоѣщій. понеже нїє приложивъ свѣтлѣтъ реци , и миръ т'ѣмъ бытъ» (Зерцало); «и даде нане(м) листо жити свѣри(м) дикимъ ... понѣже в земное єтѣво вложивъ вгъ стѣ растителнѣю» (Зерцало). Загалом, використання сполучника понеже характерне передусім для текстів ораторсько-проповідницького та релігійного змісту.

У текстах Ставровецького функціонує запозичений із чеської мови сполучник поневаж (poněvadž) у функції причини: «...тын дары называються дары дха (т)го поневажъ и(х) дхъ (т)ый дарѣтѣ» (Зерцало). В українську мову цей сполучник потрапив за посередництва польської в XIV ст. Він домінує в полемічних, конфесійних творах I пол. XVII ст., його зафіксовано у граматиці Іван Ужєвич²³. У сучасній українській мові його не використовують, на відміну від сучасної польської та чеської, де він нормативний²⁴.

²⁰ И. Срезневский. *Материалы для Словаря древнерусского языка по письменным памятникам*, т. I. Санкт-Петербург 1893–1911, с. 124; *Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.: У 2-х т., т. I* / [за ред. Л. Гумецької]. Київ 1977–1978, с. 102.

²¹ Ф. Медведєв. *Система сполучників в українській мові: короткий нарис*. Харків 1962, с. 65–66.

²² И. Срезневский. *Материалы для Словаря древнерусского языка по письменным памятникам*, т. II, с. 1177–1178.

²³ І. Ужєвич. *Грамматика слов'янська. Паризький рукопис (1643)*. Київ 1970 (www.litopys.org.ua).

²⁴ *Etymologický slovník slovanských jazyků. Slova gramatická a zájmena*. Praha 1980, т. 2, с. 574.

Автор послуговувався сполучниками бо та понеже як книжними, не «допускав» їх до «простої» мови, в якій для вираження причинових семантико-синтаксичних відношень уживав сполучник *поневаж*, що є рисою розмовної мови.

У *Перлі* у складнопідрядних реченнях із підрядними причини засвідчено сполучник *що* з особовою енклітикою (форма дієслівного закінчення від *быти*, рефлекс колишнього перфекта), що є прикладом украплення живомовних елементів. У складній конструкції підрядні частини зі сполучником *що* здебільшого стоять у препозиції, а в головній може бути вжито співвідносне слово *то* з прийменником *за* чи без прийменника: «*Я щодіте на той войнѣ ризы въ кровѣ своѣ ѿ фарьбовали, ... а сами за то вѣчнѣи славу взяли*» (*Перло*). «*Я щодіте вы на земли надъ малыми вѣрѣ къ мнѣ показали, За то вы въ чинѣ многоочитыхъ херѣвнѣи мов стали...*» (*Перло*); «*Я щод земли тѣла вашѣ покровени, то небеса вѣм нынѣ отворени*» (*Перло*).

У гоміліях Кирило Ставровецький уживав складнопідрядні речення з підрядними умови. Оксана Зелінська наголошує, що проповідники окреслювали «позитивну перспективу», якщо адресат дотримувався християнських чеснот, а відтак сподівався на отримання певних благ²⁵. Для цієї мети письменник послуговувався складнопідрядними реченнями з підрядними умови.

Частовживаними у функції умови є церковнослов'янські сполучники *аще*, *ащеже*: «*аще погубитѣ сърѣдѣ своего, к'то мѣ оуже иного неприємлетѣ, дондеже оумретѣ*» (ЄУ, 10 с., Рохманів); «*ащеже азъ гдѣ и оуч(и)тъ вашѣ оумыхъ нѣсѣтъ вашѣ, и вы дѣлжнн естѣ другѣ другѣ нѣсѣтъ оумывати шбразъ бо дахъ вашѣ*» (ЄУ, 10 с., Рохманів); «*аще съпохотѣ на женоѣ възиретѣ чужю, на блѣдѣ приводатѣ,.. дѣложе ихъ оуставичне лгати...*» (*Зерцало*, розділ 1). Після сполучника *аще* вживано частку *же*, що вносить відтінок припущення, можливості, бажаності. В українських текстах ділової мови XIV–XVII ст. церковнослов'янським *аще* заступає український сполучник *аче* чи запозичений із польської мови *єли*. Полонізм *єли* українська мова адаптувала в XIV–XV ст. Лідія Гнатюк, аналізуючи мову Григорія Сковороди зокрема та барокове письменство загалом, твердить, що українські книжники того часу сприймали сполучник *єли* як український²⁶.

Кирило Ставровецький у поясненнях до фрагментів Святого Письма, в повчаннях використовував у функції умови сполучник *єли* та парний сполучник зі співвідносними словами – *єли... то/нехай/але*: «*Я єлиже видимы гдѣ былъ бы, то дочасный бѣде(т)...*» (*Зерцало*); «*єли тѣ що нестройного поета*

²⁵ О. Зелінська. Лінгвістична робота над словом у барокових проповідях, с. 119.

²⁶ Л. Гнатюк. *Мовний феномен Григорія Сковороди в контексті староукраїнської книжної традиції*. Київ 2010, с. 110, 247.

мѣдрын обачитѣ, Проще, нехай ми прѣбачитѣ» (Перло); «Если сте и кровъ вашѣ за нми Христово проливали, Ялесте зѣ то небо за дѣднство вѣчное взяли» (Перло, Похвала). В останній ілюстрації сполучник *если* використано з особовими енклітиками (форми особового закінчення дієслова *быти* в перфекті); прикметно, що співвідносне слово в головній частині *мѣ* вжито теж із дієслівними закінченнями: *млестѣ*. Уживання особових енклітик, деформованих форм колишнього перфекта, є рисою наддністрянських говірок²⁷.

У структурах із підрядними умови присудок ужито у формі дійсного способу; такі речення характеризує модальна одноплановість. У текстах повчального змісту (й ораторської прози загалом) характерним є використання в підрядній частині зі сполучником *если* присудка у формі дійсного способу, а в головній – наказового способу. Російський мовознавець В. Борковський зазначив, що саме подібні конструкції з видо-часовою співвіднесеністю дієслів-присудків є особливістю розмовного мовлення, мають повчальний тон²⁸, а поради, настанови в тексті стосуються безпосередньо адресата.

Для вираження цільових семантико-синтаксичних відношень у творах Кирила найчастіше фіксуємо сполучники *аби*, *жеби*, властиві українській народнорозмовній мові: «Не хотѣлѣмъ прето, да таковыи скарежъ, пожитокъ невымовный ц(р)кви с(т)ыйи. и с(н)омъ ея православнымъ приносачий, абы в землю невѣдомости нерадѣніемъ былъ закопаныи., абы пребывалъ завше помнати» (ЄУ, Унів, передмова, с. 6); «...малый колодез чистот пшеници послала, абысь нмѣмъ оутѣшивъ желаніе душѣ твої...» (Зерцало); «...закрїи влѣстѣ скрїтомѣ, абысь напотымъ наочилъ прѣмѣдѣйши(х) ѿлюду твого» (Зерцало). У головній частині Ставровецький використовував дієслово-присудок у формі наказового способу, що увиразнює значення мети. Сполучник зафіксовано з особовими закінченнями дієслова *быти* в теперішньому часі у 2-й особі однини, що заступили інші форми сполучника «аби» аористового походження (*абыхъ*). Використання сполучника «аби» з особовими енклітиками простежуємо в пам'ятках попередніх періодів, зокрема XI–XIII ст.²⁹

У текстах Ставровецького наявний сполучник «жеби» у функції мети: «мы же вѣрныи проси(м) за нхъ правдивого бг а наше(о) ѿс хѣ... абы нхъ просвѣтивъ разумъ,.. жебы познали сна бжего...» (Зерцало); «То мѣ до тои трудной пращи побѣдило въ старости лут монахъ, абы человекъ охотнѣйшій был до читанія речїи возкихъ и таємниць

²⁷ С. Бевзенко. *Українська діалектологія*. Київ 1980, с. 140.

²⁸ *Историческая грамматика русского языка: Синтаксис. Сложное предложение* / ред. В. И. Борковского. Москва 1979, с. 255.

²⁹ И. Срезневский. *Материалы для Словаря древнерусского языка по письменным памятникам*, т. I, с. 4.

ЗБЛВЕНУХ, ... а ЗВЛЦІА ДЛА МОЛОДУХ, ЖЕБЫ СИ ЗАПРАВЛЯЛИ ГОРИАЧЕЮ ЛЮБОВЮ ДО ХВАЛЫ БОЖЕИ» (Перло). Домінування цього сполучника в українській мові XVI–XVII ст. мовознавці пояснюють польським впливом³⁰.

Сполучник «жеби» та його фонетичні варіанти «жеб», «жиб», «жиби», «жоби», «жуби» у функції мети засвідчено в лемківських і наддністрянських говірках, що є наслідком міжмовних українсько-польських відносин на межі поширення українських і польських говірок³¹.

Використання українських і церковнослов'янських сполучників на позначення однакових функцій у межах одного тексту, а іноді й речення свідчить про вміння автора «переходити на інший мовно-культурний код»³², але, як слушно зазначає Л. Гнатюк, у барокових проповідях такий синтез (церковнослов'янських і живомовних елементів) сприяв «невиокремленню церковнослов'янської мови як чужої у мовній свідомості тогочасного українця», чия особистість формувалася під впливом мовного розмаїття³³.

Твори Кирила Транквіліона Ставровецького є взірцем літературно-писемної традиції кін. XVI – поч. XVII ст.

Отець Кирило з допомогою мовних ресурсів шукав такі переконувальні аргументи, які би впливали на реципієнта, допомагали утверджувати моральні цінності. Зразки його проповідей, писані церковнослов'янською та книжною українською мовами, заманіфестували саме престижність останньої та її входження до релігійної сфери, яка для неї тривалий час не була доступною. З огляду на авторитетність, «апостольність» церковнослов'янської мови Ставровецький у складних синтаксичних конструкціях повсякчас уживав церковнослов'янські сполучники *лще, лщеже, понеже*, які засвідчено в пам'ятках конфесійного стилю попередніх періодів. Однак у його текстах широко відображено народно-розмовні риси, прикладом використання яких слугують сполучники *лбы, лбо, бо, же, цю*, а також запозичені з чеської та з польської мов: *понеблж, льбо, жебн*. Отже, твори Ставровецького дають можливість простежити взаємодію церковнослов'янської мови з живомовними елементами та з іншими мовами, які впливали на формування і розвиток тогочасної української літературної мови.

³⁰ *Історія української мови: Синтаксис* / ред. кол. А. Грищенко (відп. ред.) та ін. Київ 1983, с. 431.

³¹ *Історія української мови: Синтаксис*, с. 378, 432.

³² Л. Гнатюк. *Мовна свідомість і мовна практика Григорія Сковороди в контексті староукраїнської книжної традиції: Автореф. дис. ... докт. філол. наук*. Київ 2011, с. 13.

³³ Там само, с. 12.

The Language of Kyrylo Tranquillon Stavrovetsky's works

Tetyana Vysotska

Based on Tranquillon Stavrovetsky's works, the author of the article analyzes the usage of conjunctions. She explicates their functions and describes the way they are used. The paper traces how the writer, through the prism of language selection and attitudes, applies a linguistic framing. The research results testify of certain interaction between Church Slavonic and vernacular languages, as well as other languages of that time.

Keywords: conjunction, function word, function, complex sentence with subordinate clauses, Church Slavonic language, semantic-syntactic relations.